

платформи вантажиться весь автопотяг у зчипці з пасажирським вагоном для водіїв.

Висновки та перспективи дальших досліджень. Загалом проблеми й перспективи функціонування залізничного транспорту Львівської області тісно переплітаються між собою. Їх корені виходять із советської системи залізнично-транспортного господарювання. На нинішньому етапі триває адаптація залізниці до нових ринкових умов господарювання, що конкретно втілюється на підприємствах залізничного транспорту Львівщини. Сприятиме цьому процесу й активізація прикладних регіональних досліджень бізнесової діяльності в транспортній сфері на основі нових економіко-географічних підходів.

Література:

1. Автомобілі на рейках // Дзеркало тижня. – № 14. – 2003. – С. 12.
2. Гранків П. Е., Лазечко П. В., Сьомочкін І. В., Шрамко Г. І. Львівська залізниця. Історія і сучасність. – Львів: Центр Європи, 1996. – 176 с.
3. Кіргя Г. М., Пшінько О. М., Агієнко І. В. Залізниці України. Історичний нарис. – Дніпропетровськ: Арт-Прес, 2001. – 328 с.
4. Статистичний щорічник Львівської області за 2003 рік. – Ч. І. – Львів: Гол. упр. стат. у Львів. обл., 2004. – 386 с.
5. Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К.: Консультант, 2003. – 664 с.
6. Технічна характеристика Львівської дирекції залізничних перевезень / ДП “Львівська залізниця”. – Львів, 2004.
7. Фондові матеріали ДП “Львівська залізниця” / ДП “Львівська залізниця”. Львів, 2004.
8. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 444 с.
9. <http://www.loda.gov.ua>
10. <http://www.auc.org.ua/city/info/history>
11. <http://www.railway.lviv.ua>

Summary:

Kotyk Lubov, Rantsya Ihor, Rovenchak Ivan. TRANSFORMATION OF RAILWAY TRANSPORT IN LVIV REGION.

General peculiarities of railway transport in Lviv Region have been considered in stage of economic transformation. Particular attention is paid on analysis of modern state of regional railroad network, changes in transportation volumes, territorial differences.

УДК 911.3

Любов ДЯЧЕВСЬКА

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВХОДЖЕННЯ СТОЛИЧНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РАЙОНУ УКРАЇНИ ДО ЄВРАЗІЙСЬКОЇ ГЕОЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Процеси глобалізації суспільного життя зумовлюють нині формування світової геоекономічної системи. Вона характеризується тісною взаємозв'язаністю і взаємозалежністю національних господарств держав світу, інтернаціоналізацією та транснаціоналізацією економіки, формуванням у її межах геоекономічних ядер – «світових міст», що акумулюють у собі значну соціально-економічну та політичну могутність і здатні здійснювати вплив не тільки на прилеглі території, а й на географічно віддалені від них райони. Разом із процесами глобалізації інтенсивно розвивається регіоналізація світової економіки. Вона проявляється у створенні регіональних геоекономічних систем, в рамках яких торговельні, інвестиційні взаємини, співробітництво у науково-технічній, соціальній, транспортній та інших сферах соціально-економічної діяльності відбувається інтенсивніше, ніж із суб'єктами економіки інших регіонів світу. Географічне розташування України, її історія та культура, принципи та напрями геополітичної стратегії держави, спеціалізація господарства та роль у міжнародному географічному поділі праці зумовлюють пріоритетність входження України у євразійську геоекономічну систему.

Проблемам регіональної інтеграції України останнім часом приділяється велика увага. Багато наукових установ економічного, політологічного, географічного профілю, серед яких виділяються Національний інститут стратегічних досліджень, Національний інститут українсько-російських відносин, Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Інститут економічного прогнозування НАН України, Інститут географії НАН України, Інститут регіональних досліджень НАН України, Інститут регіональних та європейських досліджень «ЄвроРегіоУкраїна», досліджують питання європейської та євразійської інтеграції України. Головна увага приділяється виявленню впливу глобалізаційних процесів на економіку України, формуванню її експортного потенціалу й проблемам його раціонального використання на різних векторах зовнішньоекономічної діяльності.

Важливе місце відводиться питанням іноземного інвестування, розвитку транскордонного співробітництва та регіональній політиці, соціальній сфері, зокрема розвитку інтелектуального потенціалу, проблемам енергетики та транспорту, безпеці у євразійському просторі тощо.

Із суспільно-географічних позицій проблеми інтеграції України у євразійську гео економічну систему розглянуто у працях українських економіко-географів І.І.Гудзеляк, М.С.Дністрянського, С.П.Кузика, В.Й.Лажніка, В.П.Луцишина, О.В.Мрінської, В.І.Нудельмана, І.Г.Савчука, О.Г.Топчієва, С.В.Федонюка, О.І.Шаблія тощо. В їх роботах розглядаються теоретико-методологічні основи дослідження входження України у світогосподарський простір, суспільно-географічні засади інтеграції у контексті регіонального розвитку, особливості зовнішньоекономічних взаємин України з іншими державами, вигідність географічного та геополітичного положення у руслі закріплення конкурентних позицій України на світовому ринку. Велика увага приділяється транскордонному співробітництву, функціонуванню вільних економічних зон тощо.

Необхідність подолання міжрегіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку зумовлює нові орієнтири інтеграційних процесів в Україні. Формування експортної спеціалізації регіонів, підвищення їх конкурентоспроможності на євразійському ринку повинно ініціюватися «знизу», оскільки це дає можливість більш раціонально використати конкурентні переваги території, сформувавши зовнішньоекономічний комплекс регіону, виходячи з регіональних потреб та пріоритетів. Нині існують певні об'єктивні суспільно-географічні передумови для входження регіонів України і зокрема Столичного економічного району (СЕР) у євразійську гео економічну систему. В цьому контексті важливо вивчити конкурентні переваги СЕР у євразійському гео економічному просторі, особливості його господарської спеціалізації та експортного потенціалу, роль у міжнародному географічному поділі праці, геополітичне положення СЕР. Все це є основою інвестиційної привабливості й піднесення регіональної економіки.

Важливим чинником, що впливає на інтеграцію СЕР у євразійську гео економічну систему, є його геополітичне положення – положення відносно інших країн та їх угруповань, зіставлення з процесами і явищами суспільно-географічного характеру, що впливають на соціально-економічний та політичний розвиток регіону, його безпеку, а отже й на безпеку України. Визначальною рисою геополітичного положення СЕР є розташування на території району столиці України – м. Київ. Київ як столичне місто акумулює в собі потужний політичний, управлінський, економічний, працересурсний, науково-освітній, інноваційний потенціал, притягуючи велику кількість трудових та інвестиційних ресурсів. Місто Київ та прилеглі до нього території формують „столичне середовище”, яке поширює за свої межі соціально-економічний та культурний потенціал. Це зумовлює формування на території м. Київ та зони його впливу специфічного суспільно-територіального комплексу з особливою територіальною організацією й структурою суспільства і діяльності [1]. Столичне середовище характеризується високою щільністю об'єктів виробничого, адміністративного, інформаційного, соціального призначення. Притік інвестицій зумовлює формування новітніх виробничих комплексів, розвиток науково-технічної сфери, впровадження високотехнологічних процесів на підприємствах. Все це сприяє поглибленню зовнішньоекономічної взаємодії СЕР, інтернаціоналізації його господарства. Формування і розвиток регіональної системи поділу праці, спеціалізації виробництва, господарських зв'язків, інфраструктури СЕР під впливом феномену столичності зумовило його соціально-економічне лідерство в Україні. Це створює сприятливі суспільно-географічні передумови євразійської інтеграції регіонів СЕР.

Важливою рисою геополітичного положення СЕР є безпосереднє сусідство з країнами СНД, які є основними постачальниками енергоресурсів та важливими зовнішньоекономічними партнерами. Міцність зовнішньоекономічних зв'язків з державами СНД і зокрема Росією, інтенсивність зовнішньоторговельної та інвестиційної діяльності, взаємна зацікавленість України та держав СНД у вигідній співпраці зумовлюють позитивні передумови для поглиблення процесів інтеграції регіонів СЕР у східному напрямі. Однак суттєва залежність економіки СЕР від російського експорту та імпорту знижує ефективність використання суспільно-географічних переваг його геополітичного положення.

Територіальна відірваність від Європейського Союзу ускладнює розвиток взаємин СЕР з цими державами, особливо тих регіонів СЕР, де зменшується соціально-економічний вплив столичності. Важливим чинником розвитку євроінтеграційних процесів на території СЕР є високий транзитний потенціал території, що дозволяє сформувавши у регіоні потужні гео економічні осі транснаціонального значення.

Важливими чинниками входження регіонів СЕР у євразійську гео економічну систему є їх господарська спеціалізація та експортний потенціал території. Вони мають

стратегічне значення для економіки СЕР, оскільки є інструментом активізації наявних і потенційних конкурентних переваг та засобом досягнення стабільного економічного зростання СЕР [8].

У формуванні експортного потенціалу СЕР у тій чи іншій мірі беруть участь усі компоненти соціально-економічного потенціалу. Це передусім людські ресурси, зокрема трудові; інформаційні ресурси, інтелектуальні, інноваційні, виробничі, фінансово-кредитні, природні тощо [6]. Найбільш важливими компонентами експортного потенціалу СЕР у контексті переходу на інноваційний шлях розвитку є науково-технічний та інноваційний потенціал, якість людських ресурсів, розвиток інтелектуального потенціалу, наявність сучасної інфраструктури, що забезпечує ефективність виробничої, підприємницької, зовнішньоекономічної діяльності. Традиційно важливу роль у формуванні експортного потенціалу відіграє господарство регіону, ступінь його комплексно-пропорційного розвитку, стан транспортно-комунікаційних систем, природні умови та ресурси.

За рівнем розвитку науково-технічного потенціалу СЕР займає унікальне місце серед економічних районів України. На території СЕР у 437 установах, які виконують наукові та науково-технічні роботи (близько 30% від загальної кількості в Україні) працює більше 40% наукового персоналу України. У СЕР виконується понад 40% наукових та науково-технічних розробок [7]. Найбільшим науковим центром СЕР й України в цілому є м. Київ, де сконцентровано потужний інтелектуальний потенціал. Важливим індикатором ефективності використання науково-технічного потенціалу СЕР є ступінь реалізації інновацій на виробництві. Цей показник безпосередньо залежить від рівня розвитку інформаційних ресурсів. СЕР володіє розгалуженою системою комунікацій, розвиненими інформаційними системами та системами зв'язку. Особливо це характерно для м. Київ. Однак досі істотна частка винаходів та раціоналізацій залишається нереалізованою. Це вказує на потребу вдосконалення системи обміну інформацією між наукою і виробництвом. Нині інформаційні технології є одним з найважливіших важелів комплексного соціально-економічного розвитку СЕР і чинником формування його експортних можливостей та інтеграції у євразійську гео економічну систему. Слід відмітити, що на території СЕР існує унікальна можливість розвитку наукового співробітництва з державами ЄС та США в контексті дослідження впливу радіації на навколишнє середовище та людський організм. Катастрофа на ЧАЕС призвела до негативних наслідків у розвитку людського, соціально-економічного потенціалу СЕР. Дослідження причин та результатів цієї аварії є важливою передумовою запобігання подібним ситуаціям в майбутньому та основою розміщення у СЕР наукових інституцій міжнародного значення.

Працесурсний потенціал СЕР (людські ресурси) характеризується високим рівнем освіти та кваліфікації кадрів. Це є однією з передумов зростання експорту високотехнологічної та інноваційної продукції. Креативний потенціал висококваліфікованого персоналу зумовлює безперервність інноваційного процесу та забезпечує науково-технічний прогрес у розвитку експортоорієнтованих галузей господарства. Однак існує значна міжрегіональна диференціація освіти населення СЕР. Серед зайнятого населення частка працівників з вищою освітою найбільша у м. Київ, найнижчі показники характерні для Житомирської та Чернігівської областей. Для покращення кількісного та якісного складу людських ресурсів, зменшення регіональних диспропорцій необхідним є державне регулювання, проведення системної політики, спрямованої на нарощування людського потенціалу.

Галузева структура господарства СЕР свідчить про те, що промислове і сільськогосподарське виробництво залишаються важливими складовими його економіки. У промисловому секторі СЕР у 2002 р. було вироблено близько 16% валової доданої вартості, у сільськогосподарському - близько 9% [10]. Територіальна організація та галузева структура промисловості СЕР, зокрема рівень розвитку експортоорієнтованих галузей, значною мірою обумовлюють специфіку зовнішньоекономічної діяльності району. У 2003 р. майже 88% обсягів продукції було створено у шести галузях: харчовій промисловості (33,5%), виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води (15,2%), машинобудуванні (12%), хімічній та нафтохімічній (11,5%), целюлозно-паперовій та поліграфічній промисловості (8,9%), виробництві будівельних матеріалів та скловиробів (6,6%). У структурі промисловості усього СЕР домінують харчова, целюлозно-паперова і поліграфічна галузі, виробництво будматеріалів, виробництво та розподілення електроенергії, газу та води, у той час як машинобудування, зокрема високотехнологічне, зосереджено переважно у м. Київ (хоча і спостерігаються певні позитивні тенденції нарощування обсягів випуску електричного та електронного обладнання у Житомирській області, транспортного машинобудування - у Київській) [2-5]. Протягом 1991-2000 рр. відбулося падіння виробництва у галузях традиційної спеціалізації СЕР, насамперед точного машинобудування. Це пов'язано з втратою ринків збуту відповідної продукції (галузь була орієнтована на потреби ВПК), а також низькою конкурентоспроможністю

вітчизняних машинобудівних товарів на світовому ринку. Деструктивні тенденції спостерігалися у легкій промисловості, скорочення обсягів виробництва якої відбувається й нині. Натомість зростає частка експортоорієнтованої електроенергетики, металургії (особливо кольорової - видобуток та збагачення титанової руди), виробництва будматеріалів, лісової, деревообробної та целюлозно-паперової промисловості [2-5, 13].

Розвиток експортоорієнтованих галузей, та тих, що характеризуються швидким оборотом капіталу, має позитивний вплив на інтенсивність зовнішньоекономічної діяльності, у т.ч. залучення в економіку СЕР іноземних інвестицій. Однак домінування у структурі промисловості СЕР матеріалота капіталомістких сировинних та напівсировинних виробництв, які часто є екологічно небезпечними, негативно позначається на соціально-економічному розвитку регіону, якості життя населення та екологічному стані навколишнього середовища. Недостатньо висока інноваційна активність підприємств СЕР обмежує попит на промислову продукцію на світових ринках. Тому важливо ефективно використовувати наявні резерви науково-технічного сектору СЕР для створення нових експортних потужностей у промисловому комплексі району.

Сільське господарство СЕР є важливою ланкою його економіки, основою для розвитку міжнародного співробітництва в агропромисловій сфері. Галузева і територіальна структура сільського господарства СЕР і особливо Київської області сформувалася під впливом столиці України – м. Київ. Потужний ринок збуту сільськогосподарської продукції зумовив формування навколо м. Київ специфічного приміського типу сільськогосподарського комплексу. Тут інтенсивніше, ніж у інших регіонах СЕР відбуваються ринкові перетворення, створюються нові форми господарювання, розвивається приватний сектор сільськогосподарського виробництва, активніше протікає інвестування галузі, формуються продуктові ринки і вдосконалюється система збуту продукції. Велику роль тут відіграють рентабельні виробництва - м'яса, молока, зернових культур, картоплі, плодів, овочів [13].

Використання сприятливої кон'юнктури попиту у Київській області визначає досить інтенсивний розвиток тваринницького комплексу. У інших регіонах СЕР тваринництво переживає кризовий період, відбувається скорочення поголів'я худоби, зниження площі та якості кормових баз, виробництво часто є нераціональним. Це відбувається незважаючи на те, що існують сприятливі природні умови для розвитку тваринництва, значний незадіяний працересурсний потенціал, особливо у сільській місцевості, актуальною є потреба у продовольчих товарах тваринного походження. Позитивні зрушення у тваринницькому секторі СЕР можливі за умови реструктуризації галузі, застосування нових технологій, що можуть забезпечити високу продуктивність праці й швидке нарощування обсягів виробництва на інтенсивній основі. Це потребує залучення інвестицій у галузь, широкого використання інновацій, грамотного управління розвитком господарства на локальному рівні. У СЕР існують значні перспективи для формування товарних ресурсів м'яса і молока, а отже і нарощування їх експорту.

Аналіз територіальної організації і структури сільського господарства СЕР свідчить про посилення орієнтації галузі на ринки збуту (насамперед м. Київ) і розвиток тих його ланок, які дають великий економічний ефект. Перспективними для збуту сільськогосподарської продукції СЕР є ринки держав Європейського Союзу, СНД тощо. Розвиток сільського господарства СЕР має відбуватися шляхом створення експортоорієнтованих виробництв, на яких повинна створюватися конкурентоспроможна на світових ринках продукція. Це сприятиме нарощуванню експортного потенціалу СЕР, раціоналізації структури й територіальної організації сільського господарства.

Виключно важливу роль в економіці СЕР відіграє третинний сектор. На території району виробляється майже 30% загальноукраїнського обсягу послуг. У структурі сфери послуг експортоорієнтованими є послуги транспорту і зв'язку (у всіх регіонах СЕР), послуги в операціях з нерухомістю, послуги в обробній промисловості (м. Київ). Зацікавленість іноземних партнерів у послугах транспорту і зв'язку зумовлена транспортно-географічним положенням СЕР на перехресті важливих транспортних коридорів європейського й світового значення [9, 12]. У перспективі експортоформуєчими у СЕР можуть стати фінансово-кредитні, управлінські, освітні послуги.

Однією з передумов розвитку спеціалізації господарського комплексу СЕР є природні умови і ресурси. Найбільша питома вага у структурі природно-ресурсного потенціалу СЕР припадає на земельні (майже 60%), водні, рекреаційні та лісові ресурси [11]. Сприятливі агрокліматичні умови, значні земельні й лісові ресурси визначають високу частку агропромислової (33,5%), лісопромислової, деревообробної, целюлозно-паперової (10%) продукції у структурі промислового комплексу СЕР. Ці галузі водночас характеризуються експортною орієнтацією. У 2003 р. продукція I-IV товарних груп у експорті СЕР становила 34,2%, IX-X груп – 8,6%. (I товарна група – живі

тварини; продукти тваринного походження; II – продукти рослинного походження; III – жири та олії тваринного або рослинного походження; IV – готові харчові продукти, IX товарна група – деревина та вироби з деревини; X – маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів.)

Наявність значних рекреаційних ресурсів на території СЕР, у т.ч. природних та історико-культурних, є передумовою розвитку міжнародного туризму. Однак низький рівень розвитку відповідної інфраструктури залишає цей ресурс майже незадіяним.

СЕР має сприятливе геополітичне положення, значний експортний потенціал та потужні резерви для його нарощування, великі можливості зміцнення конкурентних позицій регіону у євразійській гео економічній системі. Пріоритетними напрямками посилення ролі економіки СЕР у євразійському просторі є трансформація його господарства на інноваційній соціально орієнтованій основі із урахуванням суспільно-географічних переваг території, утвердження у світовому співтоваристві позитивного іміджу України як надійного та передбачуваного партнера, підвищення інвестиційної привабливості СЕР, диверсифікація товарної та географічної структури зовнішньоторговельної діяльності. Це сприятиме зміцненню економічної безпеки України, збереженню навколишнього природного середовища на основі раціонального природокористування.

Література:

1. Бондар В.В. Методологічні підходи до суспільно-географічного дослідження столичності (на прикладі міста Києва) // Географія і сучасність. 36. наук. праць НПУ імені М.П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – С. 33-40.
2. Економічне і соціальне становище Чернігівської області за 2003 рік / Державний комітет статистики України Чернігівське обласне управління статистики. – Чернігів, 2003.
3. Економічне та соціальне становище Житомирської області за 2003 рік. Стат. бюлетень / Державний комітет статистики України. Житомирське обласне управління статистики. – Житомир. – 2004. – 136 с.
4. Економічне та соціальне становище Київської області у 2003 р. Стат. бюлетень / Державний комітет статистики. Київське обласне управління статистики. – К., 2004.
5. Економічне та соціальне становище міста Києва за січень-грудень 2003 року. Стат. бюлетень / Державний комітет статистики. Київське міське управління статистики. – К., 2003.
6. Жук М.В. Експортний потенціал регіону: Теорія, методологія, практика. – Чернівці: Рута, 2002. – 199 с.
7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. збірник / Державний комітет статистики України. – К., 2004. – 360 с.
8. Пирець Н.М. Експортний потенціал України в контексті розвитку світового господарства: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / Донецький національний ун-т. – Донецьк, 2005. – 20 с.
9. Пістун М.Д., Мезенцев К.В., Тьорло В.О. Регіональна політика в Україні: суспільно-географічний аспект: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2004. – 130 с.
10. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія/ За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
11. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. – Львів: Світ, 1993. – 236 с.
12. Смирнов І.Г., Шум І.В. Інтеграція у європейську транспортно-логістичну систему – стратегічний вибір України (геопросторовий аспект) / Український географічний журнал. – 2005. – № 3. – С. 32-38.
13. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект / За ред. Г.В. Балабанова, В.П. Нагірної, О.М. Нижник. – К.: Міленіум, 2003. – 404 с.

Summary:

The human geographical conditions of integration of the Capital economic region of Ukraine to the Eurasian geoeconomical system are considered in this article.

УДК 911.3:323.11 (477.87)

Галина АНІСІМОВА, Людмила ШАБАШОВА

ЕТНОСОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Вирішення стратегічного завдання щодо побудови в Україні суспільної системи, орієнтованої на забезпечення матеріальних і духовних потреб усіх людей, значною мірою залежить і від створення умов гармонійного функціонування поліетнічної територіальної спільноти. Це вимагає нових знань про сучасний стан міжетнічних відносин в Україні, про соціально-економічну та демографічну поведінку різних етносів, про умови і етнічні особливості діяльності територіальних спільнот населення з урахуванням географічного середовища. Тому поглиблення методологічних